

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
KATOLICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA
Ústav dějin křesťanského umění

Tereza Schwabová

**Mravoučné výchovné povídky M. D.
Rettigové a Marie Antonie jako součást
kultury českého biedermeieru**

Bakalářská práce

Vedoucí práce: PhDr. Věra Brožová

Praha 2013

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval(a) samostatně a použil(a) jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 19. června 2013

Tereza Schwabová

Bibliografická citace

Mravoučné výchovné povídky M. D. Rettigové a Marie Antonie jako součást kultury českého biedermeieru : bakalářská práce / Tereza Schwabová ; vedoucí práce: PhDr. Věra Brožová. -- Praha, 2013.– s. 41

Anotace

Práce bude zkoumat výchovnou povídkovou tvorbu dvou významných literárních autorek, Magdaleny Dobromily Rettigové a řádové sestry Marie Antonie (obč. jménem Josefa Pedálová). Obě jsou považovány za první české vlastenecké spisovatelky, přesto jméno Marie Antonie (píšící pod pseudonymem Dobrovlastka) z dějin české literatury téměř zmizelo kvůli výrazné katolické orientaci její tvorby. Dílo obou autorek směřuje k výchově dobové dívky a příklonem k sentimentalismu představuje jeden z důležitých uměleckých aspektů nově se formujícího českého biedermeieru.

Klíčová slova

kultura, biedermeier, výchovná povídka, M. D. Rettigová, Marie Antonie (Josefa Pedálová)

Abstract

Morally educational stories of M. D. Rettigová and Marie Antonie as a part of czech biedermeier culture.

This thesis researches educational literary output of 2 eminent authors, Magdalena Dobromila Rettigova and nun Marie Antonie (civil name Josefa Pedalova). Both of them are considered to be first czech patriotic female authors, despite the fact that Marie Antonie's name (writing under a pseudonym of Dobrovlastka) was almost erased from history of czech literature because of the strong catholic orientation in her writings. Their works are focusing on upbringing of period girl and with tendency to sentimentalism they are representing one of the most important artistic aspect of newly forming czech biedermeier.

Keywords

Culture, biedermeier, educational stories , M. D. Rettigová, Marie Antonie (Josefa Pedálová)

Počet znaků (včetně mezer): 73 625

Poděkování

Děkuji moc za trpělivý a vždy vstřícný přístup PhDr. Věře Brožové. Dále děkuji Tereze Myslíkové za technickou podporu, Anně Maixnerové za časté probírání práce a diskuzi o ní, rodině a přátelům za skvělé zázemí a podporu.

Obsah

Úvod.....	7
1. Prolínání uměleckých směrů.....	8
1.1. Preromantismus.....	8
1.2. Sentimentalismus.....	10
1.3. Biedermeier.....	10
2. Magdalena Dobromila Rettigová.....	13
2.1. Dětství.....	13
2.2. Dospívání.....	15
2.3. Po svatbě.....	17
2.4. Autobiografie.....	18
3. Povídky Magdaleny Dobromily Rettigové.....	19
3.1. Arnošt a Bělínka.....	19
3.2. Kvítí májové.....	23
4. Marie Antonie.....	29
4.1. Serafka.....	32
4.2. Myrhový věneček.....	34
Závěr.....	38
Seznam literatury.....	40

Úvod

Literatura s mravoučným postojem, či s kritickým postojem vůči společnosti, se v evropské literatuře objevuje už od jejích počátků. A dvě ženy, jejichž tvorbu zde budeme sledovat, si vybraly svou vlastní cestu a obracejí se k cílové skupině mladých dívek.

V jungmannovské, agitační etapě národního obrození, kdy se kladl důraz na velkolepá vlastenecká díla, se obrátily k něčemu, mnohem intimnějšimu a pro společnost důležitějšímu. Byly to vlastenky, v kulturních kuloárech se o nich a s nimi nadšeně hovořilo, ale jejich díla nepřetrvala v povědomí lidí do dnešních dnů. Jednu z nich vešla do širšího povědomí jako ikona opulentního kuchařského umění, o její literární tvorbu se společnost nezajímá, má ji zafixovanou v jediné roli kuchařky a hospodyně, ze které se již nevymaní.

Druhou autorku v dnešní době zná jen malý okruh lidí, Pro její silnou katolickou orientaci je pro většinovou společnost její dílo mnohem těžší na uchopení, i když se neustále vrací k hlavnímu tématu poslušnosti k Bohu.

Magdalena Dobromila Rettigová a Josefa Pedálová (Marie Antonie) si zvolily cestu potřebnou ke vzdělání dívek, kterým nebylo zcela přístupné. Nevedou školu poznání, ale školu citů a orientace v sobě sama. Dívkám přinášejí důležitý rozhled jak v těžkých vodách společenských pravidel, tak ve vnitřních pocitech. Dodávají jim sebevědomí, chtějí dívkám přinést pocit docenění a vnitřní klid.

Od M.D.Rettigové jsem zvolila povídku *Arnošt a Bělínka*, ve které se nejvíce projevuje sentimentalismus a je zde jasný důraz na ctnost, na kterou by dívka měla dbát především. Další sbírka drobných povídek *Kvítí májové* je mladým dívkám přímo věnována, je zde tedy explicitně řečeno, komu je dílo adresované a na co bude klást důraz.

Povídku *Serafka*, kterou jsem vybrala u Marie Antonie je silně autobiografická. Na svém životě autorka ukazuje, jak se zachovat v určitých životních situacích a zároveň nám zanechává svědectví o svém mládí, rodině a o vztazích k mužům. I v druhé vybrané povídce bychom našli autobiografické prvky, ale jsou zde použity pro dokreslení příběhu nikoli jako jeho hlavní dějová linie. V povídce *Myrňový věneček* můžeme sledovat, jak víra formuje člověka i celou společnost, a že právě vychování ve víře je to nejdůležitější.

1. Prolínání uměleckých směrů

V 1. třetině 19. století se v Českých zemích střetává a prolíná několik uměleckých směrů, vedle reliktní klasicismu zde důležité místo nachází preromantismus, sentimentalismus a *biedermeier*; hovoří se tedy o uměleckém synkretismu.

Zvláště preromantismus předznamenává cosi nového, co přijde, se značnou uměleckou variabilitou. Silně se projevuje historismus i okouzlení lidovým uměním, stejně tak příklon k citovosti, příznačné též pro sentimentalismus. Pojem preromantismu tak v Čechách spíše časově vymezuje určité tvůrčí období, představuje zastřešující funkci pro řadu náběhů k uměleckým postupům i motivace, které se v Evropě projevují ve stylově čistějších podobách. Platí to zvláště pro sentimentalismus.

V Českých a rakouských zemích se v této době též velmi prosazuje *biedermeier*, životní styl reagující na napoleonské války a umělecky preferující hodnoty životních jistot, což je dáno i politickou situací, která byla právě “stylu domácího krbu“ zavázána, za celkem klidný průběh revolučních 30. let.¹

Synkretické prolínání uměleckých stylů, zasahuje v české literatuře i uměleckou produkci, určenou dospívajícím dívkám. V literatuře pro dívky se často projevuje motivika příznačná pro sentimentalismus, zvláště v postavách dívek, které jsou unášeny citem² a *biedermeier* s jeho důrazem na ctnosti, zbožnost a společenské konvence. Toto všechno bylo od dívek požadováno, ať byly jakéhokoli společenského postavení.

1.1. Preromantismus

Preromantismu vzniká jako přechod mezi osvícenským klasicismem a romantismem. Je to umělecký směr, který v sobě pojí znaky z předchozí doby a doby budoucí, v čemž nám ukazuje proměnu uměleckého vnímání. Zatímco klasicismus čerpá z antiky a renesance, tedy hlavně z pevně svázaných směrů, kde jsou jasně daná pravidla a kde je nepatřičné prolínání žánrů, preromantismus dopřává postavám právo na lásku a touhu, autorům dává možnost oprostít se od toho, že beletristická prozaická literatura je na žebříčku žánrů na spodní příčce a dává volnou ruku v tvorbě. V klasicistní literatuře je

¹povstání ve Francii, Itálii, Německu a Španělsku, která byla krvavě potlačena.

²RETTIGOVÁ 1863 – Magdalena Dobromila RETTIGOVÁ: Arnošt a Bělinka. Praha 1863.

vnímáno jako nejhodnotnější žánr drama, v poezii zaujímá toto místo epos, zatímco v preromantismu se žánry prolínají, např. do románu vstupují lyrické, nedějové části a romantismus tuto novotu jen dotáhne do konce, někdy i do krajnosti, kdy výrazná část díla stojí na lyrických popisech.³

Preromantismus je (stejně jako *biedermeier*) kulturním směrem měšťanstva, vyjadřuje jejich postoj k životu, je to jakási revolta proti klasicistnímu světu, který neuznává jejich nové postavení ve společnosti, a proto preromantismus předkládá právo každého člověka na cit a vášně, které se nemusí řídit rozumem. Jelikož v dlouhém 19. století propukají napříč Evropou nepokoje s hlavní myšlenkou vlastenectví a národnosti, podporuje toto hnutí sbírání lidové poezie, která je inspirací pro poezii ohlasovou. S lidovostí přichází i větší kontakt s přírodou a tradicemi. Právě příroda se stává hlavním místem, kam ukrýt cit a vášně a tajemnost dávnověku, do kterého se umisťují příběhy na podpoření vlastenectví.

Skoro každá evropská země má podvržený rukopis, který vydává za pravý, touha po tom, dokázat, že národní kultura má kořeny v dávnověku se netýká jen zemí, které pocíťují nadvládu sousední země nebo pod ní přímo patří. Skotský básník James Macpherson vydává údajně starobylé *Ossianovy zpěvy*, které vzbudily pozornost po celé Evropě. Stejně tak tomu bylo v Rusku, kde epos z 12. století *Slovo o pluku Igorově*, jehož rukopis shořel v napoleonských válkách při požáru Moskvy, začal být posléze zpochybňován. Dodnes se vedou spory o jeho pravosti. V Českých zemích máme stejný příklad v Královodvorském a Zelenohorském rukopise, kde diskuze o jeho pravosti vedla k rozporům nejen v intelektuální společnosti. Pravidlo, že odpůrce rukopisů rovná se člověk bez vlastenecké morálky platilo až do konce 19. století. Hned po vydání se proti pravosti postavil Josef Dobrovský (vystupuje jen proti rukopisu Zelenohorskému), který kvůli svým výrokům na adresu rukopisů byl společností velmi odsuzován. Definitivní rozsudek podali až vědci kolem Tomáše Garrigua Masaryka. Jan Gebauer podal námitky z filologického úhlu pohledu, Tomáš G. Masaryk z pohledu sociologického, Jindřich Vančura a Jaroslav Vlček sepsali literárně historické kritiky a nakonec své pochybnosti vydal i historik Jaroslav Goll. Jak již bylo zmíněno, preromantismus není z hlediska literatury klidnou dobou, přijímá prvky individuality, citu a vášně, ale zároveň se klade důraz na plošné působení na národ a podporu vlastenectví.

³Zdroj: LEHÁR/STICH/JANÁČKOVÁ/HOLÝ 2013 - Jan LEHÁR, Alexandr STICH/Jaroslava JANÁČKOVÁ/Jiří HOLÝ: Česká literatura od počátku k dnešku. Praha: 2013, 177-198.

Příroda, ke které se většina autorů obrací, jakoby symbolizovala neklid doby, potáčení, zda nás má zajímat jen naše národní vlastenecké myšlenky, nebo se máme zaobírat vlastními city. I z tohoto důvodu to má romantismus, který prosazuje individuálnost v Českých zemích velmi těžké, protože ten, kdo se zaobírá vlastními pocity, je člověk, který nic nepřináší společnosti.

1.2. Sentimentalismus

V českém prostředí se sentimentalismus projevuje pod zastřešením preromantismu, i když řada jeho typických rysů plynule přechází i do tvorby, kterou již můžeme označit jako romantickou.

Právě sentimentalismus, který představuje člověka ovládaného city, se z hodnotového hlediska nebrání ani prvku kýče a v dialozích nacházíme patos. City v dílech ovlivněných sentimentalismem přijdou dnešnímu čtenáři spíše kýčovité než dojemné, jasné zápletky, které mají zbytečně mnoho postav a ve spojení s *biedermeierem* vytváří plošné, neprokreslené postavy, povětšinou až typizované. Tento umělecký směr je směrem nově formující se vedoucí třídy společnosti (stejně jako *biedermeier*), měšťanstvo staví literaturu na citu jako na hlavním pramenu tradiční křesťanské morálky.⁴

1.3. Biedermeier

Biedermeier je nejvíce spjat s životním styl měšťanstva, která nejlépe reflektuje užité umění. Typický pro měšťanský domov 1. poloviny 19. století byl vyřezávaný nábytek z masivního, především tmavého dřeva, sklo, květinové tapety, těžké záclony, draperie, vyšívání dečky, kýčovité maličkosti a rodinné portréty. Jelikož je to styl zasvěcen vyšší a vyšší střední vrstvě, nejedná se ve výtvarných dílech o monumentalitu, ale o drobné malby potrhující poklid rodinného života.

Jestliže preromantismus vychází z měšťanského uvědomování, potom *biedermeier* se přímo týká jen této vrstvy. Zásadním bodem utváření *biedermeierovské* literatury jsou

⁴ VLAŠÍN A KOL. 1983 – Štěpán VLAŠÍN A KOL.: Slovník literárních směrů a skupin. Praha 1983,285288.

salony, které vznikají v Praze a větších městech⁵. V salonech se často deklamovaly básně nebo hrály drobné divadelní a společenské hry⁶. Literatura vznikající v prostředí těchto salonů měla stejný charakter jako interiéry domů, tudíž působí velmi vyumělkovaným, strojeným dojmem, ale na druhou stranu se zde objevuje počátek emancipace, jelikož salony jsou přístupné i ženám, které začínají psát (především poezii) a připravují zázemí pro budoucí velké spisovatelky, jakou byla například Božena Němcová.

Do konce 19. století se označení *biedermeier* (název byl přiřazen později), považovalo se za pejorativní, ironické, maloměšťácké a šosácké společnosti. „...*Tak Arne Novák ve svých přehledných dějinách váže pojem biedermeier ke skupině převážně katolicky orientovaných spisovatelů, jejichž ideálem bylo “zápečné pohodlí, bezpečný klid, domácí pohoda“; v jeho pojetí nešlo o směr či styl, nýbrž spíše o “šosáckou zábavu“, projevující se výraznou konvenčností.*“⁷ Až na počátku 20. století se označení *biedermeieru* se přijímá jako regulérní označení kulturního proudu.

Biedermeier je specifický tím, že čerpá z mnoha předchozích, ale i nadcházejících směrů a reagoval na nepřijatelnost určitých charakteristických rysů. V klasicismu se vymezuje proti nepřijatelnosti soukromí, v romantismu proti vyhraněným citovým prožitkům, které nejsou harmonizující a destruuji osobnost a v realismu se nemůže ztotožnit s pravdivým a přesným popisováním negativních jevů⁸. Naopak sentimentalismus je *biedermeieru* nejbližší a nejsou mezi nimi ostře dané hranice. Touha, ctnost a citová střídmost sentimentalismu je opěrným bodem *biedermeierovské* literatury.

Prostor v literatuře je důležitý pro dokreslení děje a k přesnější lokalizaci. Zatímco v preromantismu je prostor vnímán hlavně v barvách, zvucích, v kontrastech tmy a světla a jako úkryt pro dějiny národa v dávných dobách. V romantismu se ještě víc objevuje monumentalita přírody, větší hra světla a stínu a důraz na počasí, které dokresluje vnitřní prožívání postav. *Biedermeier* tento neuspořádaný a chaotický prostor odmítá. Dává větší důraz na interiér, který nepůsobí klaustrofobicky, ale jako útočiště, místo klidu, jistoty a pohodlí a když už se děj odehrává v exteriéru, ten je také velmi specificky vymezen, ustupuje drtivá rozlehlost a monumentalita přírody a více se

⁵ Salony vznikají i v Rakousku, Německu a Polsku.

⁶ MĚŠŤAN 1966-Antonín MĚŠŤAN: *Biedermeier u Čechů, Poláků a Němců*. In: *Estetika XXXIII*, 1996.

⁷ MĚŠŤAN 1996

⁸ VIKTORA 1996 - Viktor VIKTORA: *K zobrazení prostoru v české literatuře biedermeieru*. In: *ESTETIKA XXXIII*, 1996

pracuje s útulnými besídkami, altány a zahradami, které mají vzbuzovat stejný pocit jako interiér.⁹ Pokud se odehrává nějaká dramatictější část příběhu, v pozadí se objeví les, ale není nijak blíže popisován nebo vykreslen, pouze naznačuje jakousi divokost. Určité události se odehrávají v předem určeném prostoru (milenci se scházejí v besídkách, v zahradě nebo malém pokojíčku), přestože není nijak popisován, má důležitou funkci pro dokreslení nálady. Toto chápání prostoru strhává pozornost na dějovou linku a především dialogy.

To jak *biedermeierští* autoři pracují s prostorem, kdy pouze místa naznačují, co se bude dít, kde je dobro a kde zlo, můžeme vidět v povídce od M. D. Rettigové *Arnošt a Bělinka*. „...*Expozice předznamenává tragikomickou zápletku- kníže svedl prostou dívku a ona pak spáchala sebevraždu. Scénérie je črtána takto: “Nedaleko zbořeného zámku, kde sůvy jen a krkavci své strašlivé obydlí mají a pocestného navečer tam bloudícího hrůzou obkličují, jest jedno místečko v zeleném údolí, vonnými kvítky ohražené, kdežto dvě vrby vrcholky své k zemi smutně kloní, a při večerním větěrku vání zdá se, jako by slyšeti bylo šepot a vzlykání dvou zamilovaných. Nedaleko odtud bublavý potůček tekouc pomninku líbá...”¹⁰ Po roce se scénérie radikálně mění: “... nyní bylo kvítí zvadlé... místo slavíka sladkého volání zněl pronikavý skřehot umrlčí sůvy z věže Arnoštovy, místo líbezného vání větříka májového hučel strašlivý víchr skrze opadané vrcholky stárnoucích vrb, místo bubláni tekoucího potůčka pronikalo strašlivé hučení...”¹¹ Takto vykreslené prostředí slouží jako podklad pro povídky s morálním apelem a didaktickým zaměřením, které se v období *biedermeieru* začínají hojně vyskytovat, obzvláště jsou psány pro dívky, paní a matky. Právě v díle M. D. Rettigové se objevuje posun, od stylizovaně vykreslovaného prostoru v *Arnoštovi a Bělince* k naprostému schematismus v *Chudobičkách*. Zde je prostor naznačen jen pár detaily, a dříve používané venkovní scénérie, které dodávaly na dramatictosti, mizí a již jsou jen úkrytem pro nemravnost. Typickým exteriérem pro tuto autorku je zahrada, kde se odehrávají milostné, ovšem ctnostné scény, naopak scény, které mají zdůrazňovat morální aspekt, se odehrávají v lese nebo v prostředí, které je neohrazeno, tedy nebezpečné.*

Preromantismus a *biedermeier* se liší v pojetí touhy, touha není ničující a láska není tak těžké břemeno, které člověka ničí, ale naopak je to pocit, který sebou nese

⁹ VIKTORA 1996

¹⁰ VIKTORA 1996, 424

¹¹ VIKTORA 1996, 447

odpovědnost za ctnosti, a pokud jsou dodrženy, je mu odměnou spokojený harmonický život. Příroda překypující divokostí a její nestálost, která byla v preromantismu a romantismu opěvována a byly do ní zasazovány nejdůležitější dějové linky, naprosto mizí, měšťanský styl života potřebuje pevně dané jistoty pravidla podle kterých se má ve společnosti žít a veškerá výjimečnost je na škodu. Na tuto skutečnost poukazuje literatura a ve 40. letech dostává jakákoli ojedinělost, pokud není postava výjimečná v ctnostech, morální apel. Je to jakési, jak nebýt špatným: pokud se budete lišit, bude to vždy chápáno negativně. Naopak období *biedermeieru* je první krok k emancipaci žen, který společenská situace přeje k projevu jak literárnímu, tak uměleckému, ale spíše je obdivována práce ženy v domácnosti a je přikládána důležitost právě v udržování domácího krbu. I když mají dnešní ženy pocit, že období kuchařek, knih s výchovným posláním a návodů, jak být správnou manželkou je ponižující, opak je pravdou, to že se společnost vůbec zajímá o práci ženy, o její přispění ke spokojenému životu, opěvování jejich schopností, je důležitým mezníkem k přijmutí ženy, jako rovnocenného partnera.

2. Magdalena Dobromila Rettigová

Výchovná literatura pro dívky Magdaleny Dobromily Rettigové je z velké části autobiografická, proto je důležité uvést zásadní životní události, z jejího dětství, dospívání a později život mladé paní, jelikož právě tato období nejvíce formují osobnost a čerpá z nich inspiraci pro svá díla, tedy povídky a divadelní hry pro mladé dívky, jimž mají pomoci se orientovat v životě, aby správně plnily podmínky harmonické domácího života.

2.1. Dětství

Dětství Magdaleny Dobromily Rettigové nebylo příliš veselé, z našeho dnešního pohledu se zdá, že to vůbec nebylo dětství. Narodila se otcí Franzi Artmannovi a Josefě Kubíkové ve Všeradicích nedaleko Berouna. Její otec pracoval jako správce panství ve Statenicích, tudíž se od dětství pohyboval v blízkosti šlechty.¹² Magdalena měla starší sestru, která se bohužel nedožila dospělosti a její mladší bratr, který byl o skoro 8 let

¹² Toto můžeme pozorovat ve všech povídkách M.D.Rettigové.

mladší, trpěl neustálými nemocemi a také zemřel v útlém věku. Matka se k ní chovala jako k dospělé už o dětství, což v té době nebylo nijak výjimečné, a řádně ji vzdělávala podle tehdejších zvyklostí, jen na ní měla pravděpodobně větší nároky než bylo běžné. Magdaléna musela umět plést, háčkovat, šít, což bylo pro pětileté dítě náročné hlavně na trpělivost, možná právě proto se naučila brzy číst a psát německy.

Jediný zdroj informací o dětství a mládí máme přímo od ní samotné, tudíž se na ně nemůžeme spolehnout jak v čase (malé dítě nevnímá kalendářní roky), tak v objektivnosti, která je ovlivněna emocemi. Lépe ovšem pronikneme do vnímání a citlivosti dítěte a do jeho zážitku, které nám můžou přijít nedůležité, ale pro dítě mají formující charakter. Vzdělání ale neleželo zcela na bedrech rodičů, každé léto jezdil na panství ve Statenicích piarista P. Eugenius Frank¹³, kterému budoucí česká spisovatelka vděčí za vzdělání v německé řeči a psaní. I když se k malé Magdaléně chovala její matka velmi střídavě a přísně, neměli bychom ji za to odsuzovat, jak už bylo zmíněno dříve, toto chování rodičů bylo běžné a častá úmrtí dětí k tomu ještě dopomáhala. Nedá se říci, že by rodiče své děti nemilovali, jen jim lásku neprojevovali. Ovšem podle paměti Rettigové jí toto chování matky velmi zasáhlo.

Smrt otce byl velmi traumatizující zážitek, nejen že ztratila rodiče, ale i jediného člověka, který toleroval její dětskost a projevoval vůči ní city. Matka se musela postarat ani ne ročního chlapce, kterému de facto byla chůvou Magdalena, které tehdy bylo 9 let. Rodina se ocitla bez finančního zajištění, jelikož vdovský důchod tehdy býval uveden pouze v pracovní smlouvě, ale vyplácen byl až ve stáří nikoli při úmrtí muže ve středních letech. Vdova si mohla nárokovat důchod z milosti, ale ten byl podmíněn dlouhodobým zaměstnáním. Franz Artmann byl zaměstnán u Šporků teprve dva roky. Matka Magdalény mohla volit jediné dvě věci, buď nový sňatek a nebo odjezd k příbuzným či známým, kteří by ji poskytli azyl.

Odebrala se tedy i s dětmi do Prahy, kde dostala zdarma ubytování u hraběnky ze Sternhaltu. Byt, ve kterém byli ubytováni, byl velmi vlhký a bylo prakticky nemožné ho vytopit. Toto nehostinné prostředí mělo za následek matčino onemocnění revmatismem a následné najmutí malého teplého bytu, který stál rodinu většinu financí. Matčina nemoc se vlekla několik let „...*Ošetřovalo ji několik lékařů, každý haněl ošetřování svého předchůdce a ošetřoval matku stejně špatně jako on, až konečně jakýsi mladý začátečník v lékařství, dr. Havlík, vzal matku do radikálního léčení, zlo zažehnal a*

¹³JOHANIDES 1995 – Josef JOHANIDES: Magdalena Dobromila Rettigová. Rychnov na Kněžnou 1995.

vyléčil ji v krátkém čase.“¹⁴Veškerou starost o domácnost, nemocnou matku a nemocného bratra, který zemřel, převzalo devítileté děvče.

Po krátké epizodě v Plzni, kam se s matkou z neznámých důvodů odstěhovaly a kde navštěvovala hlavní školu, se opět vrátily do Prahy. Zde pomáhala v domácnosti své matky a pracovala jako služka u své tety. Magdalenina sestřenice bylo velmi lehkomyšlné a rozmazlené děvče, které se stalo inspirací v mnoha povídkách. Tato postava slouží jako kontrast ke ctnostné, vzorné, většinou chudé dívce. Do této doby jinak zdravá dívka velmi vážně onemocněla žloutenkou a léčila se v klášteře Na Slupi, kde vyslovila přání stát se jeptiškou (v povídkách je častá role Boha, jako toho, kdo trestá, ale i poskytuje azyl), právě z důvodu útěku ze života, který vedla, se chtěla stát řádovou sestrou, ale jedna ze sester ji moudře přesvědčila, že toto není dobrý důvod ke vstupu do řádu.

Krátký, ale důležitý pobyt v zámečku Kamenná u Příbrami přivedl mladou dívku k vaření, kterým se později nejvíce proslavila, pomáhala zde starému kuchaři v hraběcí kuchyni, který pak, jak píše v autobiografii, předal práci v kuchyni jí a sám jen dirigoval z křesla. Sama Rettigová, to komentuje takto, „*Trvalo to jen krátce, ale podržela jsem si k tomu zálibu, mnohé jsem si zapamatovala, mnohé zapsala a obé mi zůstalo.*“¹⁵

2.2. Dospívání

Po návratu z venkova si začala Magdalena, která dospívala v mladou ženu, všimnout koketování mladíků. Její zámožná teta vedla tzv. otevřený dům, což znamená, že návštěvy mládenců byly velmi časté. Magdalena si byla vědoma role chudé příbuzné a do zábavy mladých se příliš nezapojovala a tato skutečnost, že byla držena stranou jí spíše vyhovovala, než že by si připadala ostrčená. Na hrátky své sestřenice s mladíky se dívala dost kriticky, byla přísným mravokárným soudcem, který s odsouzením a nepochopením hleděl na dívčí koketování a mladíky předstíranou zamilovanost či žárlivost¹⁶.

Tím, že se vyhýbala společnosti mladíků, neměla tolik nápadníků jako její sestřenice a když se přece jen nějaký objevil, nechtěla se s ním stýkat. V zadním traktu tetina domu, kde bydlela s matkou, bydleli i studenti práv, s těmi se vídala Magdalena, ale o známostech s mladíky svého věku měla jasné mínění „*zrazovalo mne od toho časté*

¹⁴ JOHANIDES 1995, 33.

¹⁵ JOHANIDES 1995, 38.

¹⁶ JOHANIDES 1995, 39.

*vyprávění o smutných následcích takových poměrů. Přiklání se raději k vážným mužům, abych se od nich něčemu naučila.*¹⁷ Zde se setkala se svým budoucím manželem Janem Aloisem Rettigem, který byl zpočátku její důvěrník, kterému se svěřovala se svými trápeními s muži, a diskrétně jí pomáhal zbavit se těch dotěrnějších. I přesto, že byl do ní zamilován, Magdalena jeho city neopětovala a zamilovala se do něj až po dlouhé době.

Jedinou romantickou láskou mladé dívky byl strakonický berní kontrolor, se kterým se seznámila, když pobývala u svého strýce v Plzni. Ačkoli Magdalena vyznávala hodnoty ctnosti a upjatosti, tento muž byl podle slov jejího strýce „*rozšafný, vzdělaný muž také zručný kreslíř, žel ve tváři výrazně ošklivý a bohémský nedbale oblečený, ale přesto vhodný.*“¹⁸ S tímto mladíkem si dopisovala více než rok a půl, ale pak byla korespondence náhle ukončena kvůli malichernostem. Matce se po ukončení korespondence ulevilo, protože i přes finanční stav rodiny, dávala přednost starším a zajištěným mužům, kteří jevíli zájem o Magdaleninu ruku. V této době se nedbalo na citový vztah mezi budoucími manželi, protože láska měla přijít jako zvyk. Muž, který byl matkou kladně přijat, byl pro Magdalenu muž „*zlého srdce a špatného charakteru*“ a „*z duše ho nenáviděla*“¹⁹. S pomocí Rettiga se jí podařilo vypátrat, že je to surovec, který týral svou ženu a mladé dívky lákal do opuštěného domu, kde je držel v zajetí. Postavu zlého, starého, ale zajištěného pána, za kterého se snaží matka provdat svou mladou dceru, můžeme najít v povídce *Jaroslav a Terynka*.

Dlouhých 10 let přátelství s Janem Rettigem přerůstalo pomalu, ale jistě v lásku, matka však tomuto svazku nepřála. I přesto dala Magdalena Rettigovi slovo,²⁰ že s jiným nebude a potají se zasnoubili, i když je čekalo ještě zdlouhavé jednání s matkou. Povolení matky dostala díky tomu, že náhle onemocněla těžkým zápallem plic a doktoři ji nedávali mnoho šance na přežití. Matka se ho snažila z domu vyhnat, protože nemajetného úředníka za manžela pro svou dceru nechtěla, ale když byla lékaři upozorněna, že jen dobrý psychický stav může pomoci její dceři k uzdravení, souhlasila s návštěvami i zasnubami. Uvědomovala si totiž, že jsou již staršího věku, Magdaléně bylo 23 let a Rettigovi 34.

¹⁷ JOHANIDES 1995, 39.

¹⁸ JOHANIDES 1995, 39.

¹⁹ JOHANIDES 1995, 40.

²⁰ Slib věrnosti je časté téma.

2.3. Po svatbě

O letech bezprostředně po svatbě, toho mnoho nevíme. Novomanželé žili ještě rok a půl v Praze v domě s nevěstinou matkou a to bylo pro oba velmi náročné, protože ta stále nesouhlasila s dceřiným výběrem manžela. Jelikož neměli dostatek financí, nebylo ani mnoho společenského vyžití, snad jen párkrát vyšli do vlasteneckých salonů nebo do divadla. Po pražském neveselém životě u matky se začali mít manželé naději na úplné osamocení, Jan získal místo magistrátního sekretáře v Táboře.²¹ Ale život ani nadále nebyl lehký, protože mladí úředníci dostávají minimální plat vzhledem k tomu, že jejich místo bývá na doživotí, dokonce bylo docela časté, že prvních pár let úředníci nedostávali vůbec žádný plat a někdy jen skromný příspěvek na stravu místo regulérního platu.²²

Přesto to znamenalo pro mladé manžele dobu osamostatnění a pro Magdalénu vedení své první domácnosti. Přistěhovalci působili na malých městech vždy rozruch a jinak tomu nebylo ani u Rettigových, pro mnohé to byla zvláštní rodina, kde oba manželé byli literárně čini, což zvláště u ženy bylo neobvyklé. Magdalena na toto období vzpomíná ve své autobiografii „*V Táboře jsme byli čtyři roky a zde jsem se teprve učila znát lidi, neboť tomu se nedá neučit v hlavním městě, kde se ve věčném shonu jeden o druhého nestará a jeden druhého sotva pozoruje. Zato v malých městech, jejichž předností často bývá příjemná dlouhá chvíle, učí se všichni lidé a zvláště ženy navzájem znát. Každý nový přistěhovalec je pro ně důležitým činitelem a předmětem zábavy na dlouhý čas. Nezůstane na něm ani jedna nit neprobraná a jejich pozornosti nic neunikne. Nejenže vidí všechno, co je, nýbrž vymýšlejí si k tomu ještě rozličné jiné vlastnosti a chyby, které má předmět jejich pozornosti, jen aby měly látku k zábavě. Také já jsem byla tak šťastná, že jsem jim dopřála osladit si mnohou dlouhou chvíli takovými hloupostmi, neboť na mně toho našly mnoho pro pohanění a pro závist, což mně jejich srdce pořád vzdalovalo. Mezi vlastnostmi, které mi vytýkaly, byla moje láska k literatuře, poněvadž to bylo něco, co nemohly pochopit. Zlobilo je, že mnohé hodiny, které ony příjemně strávily pomluvami, sedíce kolem kamen u sousedů, využila jsem já účelněji a – jsouc v dobré náladě napsala jsem mnohou báseň. Mrzelo je to tím víc, že jsem tím ve svých domácích záležitostech nic nepromeškala, naopak, ač nerady, musely uznat, že jsem pracovala mnohem víc než oni.*“²³

²¹ JOHANIDES 1995, 50.

²² JOHANIDES 1995, 51.

²³ JOHANIDES 1995, 54.

Vlastenecké působení manželů Rettigových nebylo jen chvilkové nadšení. Jan se přidal k hnutí ihned na jeho počátku a zůstal aktivním členem až do své smrti. Ani tato vlastenecká aktivita mu nebránila ve výkonu funkce státního úředníka, která byla ryze německá, protože všechna města, kde vykonával službu, byla česká. Jeho žena ho podporovala a brzy se začala sama angažovat, i když se učila číst a psát pouze německy. Češtinu se naučila až v Praze a to pouze hovorovou formu, po krátké chvíli byla v literární činnosti úspěšnější, než její muž, který jí v jejím úsilí podporoval.

2.4. Autobiografie

Už v autobiografii se setkáváme s velkou mírou stylizace, kdy sestřenice Nanetta je vylíčena jako její klasická záporná postava, rozmařilá, nectnostná dívka starající se jen o vzhled a nedbající o vzdělání a okolní lidi, naopak sama Rettigová se popisuje jako odvážné, kurážné a chytré děvče, které dobře ví, kde je její místo a nemá žádné ambice, dostat se výš, naopak se snaží být, co nejlepší ve svém postavení a překypujíc ctnostmi dává najevo, kdo je ten lepší bez ohledu na postavení. Toto můžeme pozorovat v povídce *Prsten*, kde se lehkovážný, bohatý muž vysmívá paní, že zaměstnává služku s diamantovým prstenem, paní na tuto narážku reaguje vyprávěním příběhu o utrpení, které potkali mladou služebnou Elišku. „... *Vidíte mladý pane, že prsten třeba byl velké ceny, ještě větší ceny ctnost a povaha šlechtné Elišky jest. I čeledín, když své povinnosti náležitě koná a věrností svou tak jako Eliška vynikne, zasluhuje vážnost naší a prsten diamantový nikoliv k zahanbení není.*“²⁴ Dalším autobiografickým prvkem je prostředí, ve kterém se příběhy odehrávají. V této oblasti čerpá ze své bohaté zkušenosti pobytu v sídlech venkovské nebo městské nižší šlechty (zámožní měšťané), kde trávila mládí. Pokud jde o chování okolí, nejspíš se inspirovala ze svého tábořského pobytu, kde se setkala s pomluvami nebo v Praze u své tety, zde jí byl často připomínán její nízký původ a to, že je jen trpěnou chudou příbuznou.

²⁴ RETTIGOVÁ 1864 - Magdalena Dobromila RETTIGOVÁ: Kvítí májové, Prsten. Litomyšl 1864.

3. Povídky Magdaleny Dobromily Rettigové

Veškeré povídky i drobné dramatické hry Magdaleny Dobromily Rettigové jsou didakticky zaměřené, není to v učení znalostním, ale o morálních zásadách, které by měla mít každá správně vychovaná dívka. Rettigová se staví do role matky, vychovatelky a moralistky, která nemá pochopení pro mladickou nerozvážnost a za každý malý, byť přirozený prohřešek, čeká trest, někdy až nepřiměřený. Povídky jsou psány pro mladé dívky, jsou velmi schematické, bez tajemství a s předvídatelným obsahem, právě proto stačí krátký rozsah, na kterém ukáže jeden morální problém zaobalený do břitkého děje.

Všechna její díla jsou stavěna hlavně na dějové linii. V literatuře není cítit lehkost a nadhled, jen v malé míře přináší umělecký zážitek. Většinou jde přísné morální kázání, které je jen lehce zaobalené v příběhu. Tato přímost je důležitá, zvážíme-li, komu jsou díla určena, většinou jsou to dívky z nižší střední vrstvy, u kterých by umělecká velkolepost odváděla pozornost od nejdůležitějšího, a to od mravoučného poslání.

Nejlépe se schematičnost ukáže, když sestavíme seznam povídek a porovnáme jejich děj, prostor, v němž se odehrávají, poslání, které nesou, a jež je důvodem, proč byly napsány; stejně důležitá je jejich recepce, to jak byly veřejností přijaty.

3.1. Arnošt a Bělinka

Tato povídka má stejnou tematiku a syžet, jako *Ubohá Líza* od Nikolaje Michajloviče Karamzina,²⁵ která byla známá i v Českých zemích. Oproti Karamzinovi, který píše svou Lízu s lehkostí a duchem sentimentální prózy, je Rettigová značně těžkopádná a jak jsem již zmínila, jde tu o didaktickou preromantickou a sentimentální prózu, kterou překonala až Božena Němcová.²⁶

3.1.1. Dějová linie

Dějová linie je naprosto jednoduchá a neskrývá žádné místo pro tajemství, je však otázkou, zda to takhle braly i tehdejší mladé dívky. Nejkrásnější dívka z vesnice je chudá, ale ctnostná dívka Bělinka, která žije s matkou v chaloupce. Na kopci nad vsí, v zámku, žije životem znuděný kníže Arnošt, který má jedinou zábavu, a to lov

²⁵ KUSÁKOVÁ 2000-Lenka KUSÁKOVÁ: Povídka M.D.Rettigové Arnošt a Bělinka a Karamzinova Ubohá Líza. k počátkům české sentimentální prózy. In: Česká literatura XXXXVIII, Praha 2000.

²⁶ KUSÁKOVÁ 2000.

v okolních lesích. Při prvním setkání potkává plavou dívku sbírající byliny pro svou nemocnou matku a je jí okouzlen.

Důležitou částí příběhu je scéna, kdy umírající matka prosí na smrtelné posteli Bělunku o slib, že se vždy bude chovat ctnostně. „*Její poslední slova byla prosba k Bělince: „Dcero má! Zůstaň věrna ctnosti a neopouštěj ji; raději opusť život, než abys hanbu na můj práh přivedla a s hanbou mezi svými spoludružkami žítí měla.“ I slíbila Bělinka mámě, že povede vždy ctnostný život, a Marta ji žehnajíc usnula v náručí jejím.*“²⁷ Dívka bere slova své matky vážně, ale přesto chodí na dostaveníčka s knížetem Arnoštem, je tam jakási nevyjádřená touha, nutkání. Podvědomě ví, že by neměla, ale nemůže si pomoci, je zkoušena láskou a vědomím, že ona je pouhým děvčetem z vesnice a on pán. „*I prosil ji, aby také ona lásku svou jemu darovala. Bělinka představovala mu se vši pokorností rozdíl stavu jeho a jejího: ona, že jest pouze chudá dívka, jemu poddaná; avšak Arnošt pravil, že toliko na její vůli záleží a on, že chce být její poddaným.*“²⁸ Bělinka nemůže odolat lásce a dále se schází s Arnoštem, ale matčin slib neporuší až do dne, kdy ji před odjezdem do města na pohřeb strýce, slibuje věnost a manželství. Scéna se odehrává za bouřky, která symbolizuje zmatek a porušení přísahy: „*Já na tebe zapomenout?“ dí on, „pakli že to učiním, ať si mě trest Boží zachvátí, jako tento stoletý dub, který mě v tomto hrozném okamžiku svítí k nové přísaze: že jen tebe a žádnou jinou za svou manželku pojmout nechci, a pakli tento slib zruším, ať mne Bůh s hryzoucím svědomím tak dlouho blouditi nechá, až dojdou svého dobrovolně vyvoleného trestu!*“²⁹

Dívka otěhotní, ale Arnošt se nevrací, protože se zamiloval do schovanky svého strýce, Anežky, kterou si vezme za ženu. Běla je jejich sňatku přítomna a po návratu do vesnice spáchá sebevraždu. Arnošt se po pár měsících vrací na svůj zámek i s Anežkou a po nějaké době se naplní jeho přísaha a umírá, Anežka odchází do kláštera, kde se utrápí k smrti.

3.1.2. Vzkaz čtenářkám

Povídka má bezpochyby jasný morální apel, kdybychom ji však srovnali s Karamazinovou prózou, zjistili bychom, že z uměleckého hlediska Rettigov, nedosahuje jeho kvalit. Důraz na potřebu milostného citu i u chudé dívky je shodný, ale hned u

²⁷ RETTIGOVÁ 1863- Magdalena Dobromila RETTIGOVÁ: Arnošt a Bělinka. Praha 1863,9.

²⁸ RETTIGOVÁ 1863, 10.

²⁹ RETTIGOVÁ 1863, 23.

tohoto bodu se musíme zastavit. Bělínka naprosto podlehe citu ke šlechtici, i když ví, že tento nerovný svazek není možný. Nemožnost lásky kvůli společenským konvencím nevyzývá milence k jejich překonání, ale naopak moc dobře ví, že jakékoli porušení bude potrestáno a podle Rettigové je to naprosto v pořádku. Mladé dívky by neměly myslet výš, než na sobě rovné, tato povídka by je měla od podobných úmyslů odradit a pokud neuposlechnou, přijde trest. Rettigová jim ale dává víc možností uvědomit si nepravost svého jednání, smrt matky je zlomem, kdy by si dívka měla uvědomit, že to co činí, není v pořádku a matčino poslední přání je největší apel na její morálku. Je nemožné si představovat, že by matka nevěděla, s kým se její dcera stýká, proto matčino přání míří přímo k jádru problému, který cítí i dívka, ale neumí se mu ubránit. Po projevení slabosti, přichází krutý trest, opuštěná dívka čeká na svého snoubence, když ten nedodrží slovo, páchá sebevraždu.

Rettigová zdůrazňuje sociální rozdíly, které tu nejsou proto, aby se překonávaly, nýbrž proto, aby se naplňovala jejich podstata. Není zde prostor pro revoltu, jako v celém období biedermeieru, a příběh vzkazuje čtenářkám, že tu není ani prostor pro svobodu, jelikož příběh ukazuje, že jen trochu svobodné chování opřené v citu vede jen ke zkáze a co víc, nevede ke zkáze jednotlivce nebo hlavních aktérů, ale i k nešťastnému životu okolí (Anežka), které nemá nic společného s prohřeškem a ve všech ohledech se chová ctnostně. V této povídce Anežka nevěděla nic o slibu, o prožité romanci, jen se zamilovala a to se jí stalo osudným. Poslání tohoto konceptu je, že pokud se dopustíme nesprávného, spouští to vodopád událostí, které nevedou k ničemu dobrému, a strhnou vše, co je nám milé, bez rozdílu účastnosti.

Bezvýhodnou situaci se dívka rozhodne řešit sebevraždou. Pokud se na to podíváme, zjistíme, že v té době by svobodná chudá dívka dítě neuživila, ale jak zapadá sebevražda do Rettigovou tolik vyzdvihované, katolické morálky? Z dnešního pohledu by pro nás byl nejspíš hlavním viníkem Arnošt, který dívku přesvědčoval k takovému jednání a ona, uspokojena falešným slibem, mu podlehla. Tragický konec se vůbec nemusel uskutečnit, kdyby mladík dodržel slovo. Dívka z pohledu moderní společnosti udělala jedinou chybu, a to, že se zamilovala a uvěřila. Sice porušila matčino přání, ale snad dostatečnou omluvou by jí měla být upřímnost konání. V katolické společnosti, kterou bezpochyby ta česká v 1. polovině 19. století byla, je sebevražda neomluvitelným hříchem, dívka si za svůj osud může sama, několikrát byla upozorněna a jestliže neuposlechlá nemá se tedy co divit. Její konec je tedy jen vyústěním špatného chování a je to jen další hřích, kterého se dopustila, a proto není dovolen žádný soucit.

Prostředí, do kterého je povídka zasazena, je naprosto nekonkrétní,³⁰ nedává nám žádný údaj o blízkém městě ani o názvu hradu, je to pouze kulisa, která dokresluje scénérii. Nekonkrétnost prostředí je důležitým prvkem, který vzbuzuje pocit plošnosti, toto chování není přípustné jen pro dívku z jedné vesnice, ale platí pro všechny, které se takto zachovají. Příroda dokresluje nebo předznamenává události a pocity postav, příroda je naprosto symbolistní, láska propuká na jaře, kdy věje májový větřík, a všechny naděje uhasínají na podzim. „*Potom se ještě všady kolem ohlédla a pak se odebrala na hřbitov ku hrobu své matky, aby ji odprosila, že tak špatně svou ctnost hájila; a když se blížila půlnoční hodina, šla k onomu místečku, kde jí v jarním čase láska krásné věnce vila a kde jí ve společnosti s Arnoštem mnohá hodinka tak blaženě uplynula- kdež ale nyní vítr žlutými lističky pohrával. Tam se posadila na sedátko, tehdeš zelené, a rozjímala, jaká změna se s ní i s celou přírodou od onoho krásného májového jitra, kdežto oudolí toto celé květoucí kráse ve své blažené nevinnosti spatřila; kdežto líbezné kvílení slavička její srdce nepřemožitelnou slastí naplnilo. Nyní však bylo kvítí svadlé jako její ctnost, a místo sladkého volání slavíka zněl pronikavý skřehot umrlčí sovy z věže Arnoštova zámku; místo líbezného vání májového věterku, hučel strašlivý vichr skrze opadané vrcholky stínících vrb; místo bublání tekoucího potůčku, pronikalo strašlivé hučení zoufající dívku; měsíček jen někdy skrze tmavá mračna jaksi bázlivě pohlížel na to hrozné místo, na kterém Bělina své neštěstí tisícírovnobně cítila.*“³¹

Otázkou je, co nám chtěla M. D. Rettigová naznačit postavou Anežky, která si vezme milovaného muže, který se pochopitelně nesvěří s tím, že již dal slib jiné, proč tedy ona trpí nejvíce? Nemá úniku ze své situace. Bělina páchá sebevraždu, protože pod tíhou hříchu nedokáže dále žít, Arnošt umírá pod tíhou svědomí a Anežka se dozvídá, co způsobilo změnu v jeho chování, a přesto ho miluje. Ač je to jen vedlejší postava, je ze všech postav nejsilnější, dokáže překonat chování svého muže a stále na něj myslí s láskou a miluje jej, i když se dozví, co provedl. Dokonce se vzdá myšlenky na jakékoli jiné manželství a odchází do kláštera. Pokud hledáme v povídce kladnou postavu, je to ona, protože s bolestí, ale i s pochopením přijímá svůj smutný osud a staví se mu hrdě čelem a útěchu hledá v Bohu.

Jasně poučení je psáno v závěru, kde autorka promlouvá přímo ke čtenářkám: „*Takový nešťastný život vzaly tři osoby, ježto by byly dlouhý a šťastný věk trávití mohly.*

³⁰ V porovnání s povídkou Ubohá Líza od Nikolji Michajloviče Karamzina.

³¹ RETTIGOVÁ 1863, 53.

Jediné provinění, jediný krok se stezky ctnosti uvedl je do bludiště strastmi naplněného a konečně k brzkému hrobu.“³²

3.2. Kvítí májové

„Rozmilé dcery drahé mé vlasti Čechie a přátelstvím svatým mě drahé Moravy! Vám podávám kvítí májové, abyste je do zahrádky srdcí svých šlechtných přesadivše pilně pěstovaly, ve ctnosti, zbožnosti a pevné důvěře v Boha věrně setrvaly. Pak zajistě na všech cestách Vašich libě vonící kvítí naleznete a denně se přesvědčíte, že jen z kvítí takového sobě věnce neuvadlé zde i pro věčnost splítati budete!“³³

Sbírka povídek, která je přímo adresována mladým dívkám, které má poučit, jak se správně chovat při vykonávání svých povinností. Nejedná se tedy o povídky z vyšší společnosti, u kterých se předpokládá jistá výchova, ale pro dívky s chudých poměrů, které takovým dámám slouží. Chudé dívky se chovají správně, ale malinká slabost okamžitě spouští lavinu nečekaných událostí, které ji vytrestají, ať je utržená květina v povídce *Jetýlek* nebo chvilková „fintivost“ v povídce *Nevinnost vždy nad nepravostí vítězí*, ve zbylých dvou nejde o slabost dívky, ale o náhodu podnícenou buď historickou událostí (*Prsten*) nebo jen malou nehodou (*Když ouzkost největší, tu pomoc Boží nejbliže*).

Oproti ostatní tvorbě jak dramatické, tak povídkové, neřeší zde Rettigová milostný vztah a jeho naplňování, ale zaměřuje se na přípravu dívek pro jejich budoucí povolání služebné.

3.2.1. Prsten

Jedná se o první povídku sbírky *Kvítí májové* a je pojatá jako úvodní. Není zde selhání jedince, ale naopak jakýsi chvalo zpěv na odvážnou dívku, která ač tváří v tvář nebezpečí, přece jen jí jsou více ctnost a hodnoty než bohatství.

Na zahradě paní Arnoštové se slaví narozeniny její dcery, mezi hosty je i jeden nechvalně proslulý mladík, který si paní dobírá, proč zaměstnává služku s diamantovým prstenem. Jako odpovědi se mu dostane vyprávění příběhu mladé služebné: Eliška byla jediná dcera zchudlé rodiny a po smrti rodičů jí nezbyvalo než vdát se za mladíka nebo jít do služby. Vybrala si cestu služebné, neboť pohrdala mladíky, kteří si ji chtěli vzít

³² RETTIGOVÁ 1863, 63.

³³ RETTIGOVÁ 1864-Magdalena Dobromila RETTIGOVÁ: *Kvítí májové*. Litomyšl 1864, 1.

jen její pro krásu, a začala sloužit u jedné bohaté paní provdané do Antverp. Jenže nepokoje ve Francii se roznesly po celé Evropě, a tak Eliška před rabováním v jejich domě zachránila dítě a nejdražší šperky. Ukrývala se s nemluvnětem ve městě a všechny své peníze vynaložila na přežití dítěte, aniž by se podívala do šperkovnice. Když přišla zima, vzpomněla si, že její páni by se mohli ukrývat na nedalekém panství, které bylo boji také dosti poškozeno. Šla tedy s dítětem v náručí několik dnů, až dorazila na panství, kde našla své pány. Její paní byla ve špatném zdravotním i psychickém stavu a k jejímu uzdravení nepomohl ani návrat pohřešovaného dítěte. Před smrtí daruje Elišce diamantový prsten. Vdovec dá Elišce peníze, sám odjíždí do Ameriky a dítě nechává u své sestry. Při návratu do vlasti je dívka přepadena a oloupena, jediné co zachrání, je prsten, který nosí na své ruce. Po dovyprávění příběhu odchází zahanbený mladík pryč.

Tato povídka se vymyká všem ostatním nejen tím, že je retrospektivně vyprávěna, ale její hlavní část se odehrává v cizině. Měla by být jakýmsi povzbuzením mladých dívek, že služba není ponižující práce, ba naopak pokud je služebník poctivý a věrný svému pánu je za toto řádně odměněn. Podle logické struktury by měla povídka Prsten na konci knihy, aby lépe vyniklo, že pokud bude dívka plnit požadavky, které jsou popsány v předešlých povídkách, bude řádně oceněna. Jestliže ji, ale autorka zařadila jako úvodní, stává se shrnutím motivace. Nesmíme zapomenout, že Rettigová se ve svém životě zabývala hlavně osvětou a výchovou dívek,³⁴ a to velmi úspěšně, musela mít bezesporu minimální pedagogický talent. Pokud se na otázku netradiční povídky na začátku podíváme jako na motivační navozující text, je jeho zařazení naprosto logické.

I když jde o motivaci, kde se většinou uvádí nejvyšší možné výsledky, je zde opět pro tehdejší společnost nepřekročitelný problém propustnosti společenské hierarchie, dívka je vylíčena bez jediné chybičky, je silná, zásadová, věrná, ale stejně nemůže a ani nechce pomýšlet na lepší společenské postavení. Skromnost a žádné společenské ambice jsou vizitkou správné služebné/dívky, přijetí faktu, že člověk má jedno neměnné místo a nechce stoupat na společenském žebříčku, je pro pána velmi výhodné, jelikož může svému sloužícímu naprosto důvěřovat a dokonce služebnou brát jako důvěrnici a přítelkyni. „*Vrátivši se do české své vlasti, nezbyvalo ji opět ničeho kromě služby a já se*

³⁴ Zvala si dívky do své domácnosti, aby jim ukázala, jak správně mají koordinovat služebnictvo, prostírat tabuli na nejvyšší úrovni, především co se týče kuchyně.

za šťastnou pokládám, že se mi děvče toto, kterého ctnosti se více ještě než diamantový její prsten její cenit mohou, do domu dostalo.“³⁵

S tímto typem věrnosti se setkáváme u všech povídek M.D.Rettigové, kde je hlavním tématem vztah služebné a paní. Služebná se vždy dočká ocenění a pro paní je velmi důležitým pocitem jistoty.

3.2.2. Jetýlek

Povídka o mladé, pravdomluvné Márynce, která je nejoblíbenější společnicí mladé kněžny, je naprosto pohádkový a od reality odtržený příběh. A možná právě proto se na něm dá ukázat o to větší osudovost a těžší postihnutí hříchu.

Márynce, oblíbené služebné mladé kněžny, se splní sen a měla by dopravit svou paní do hlavního města. Před odjezdem se jde rozloučit se zahradou, kde trávila své dětství a v trávě, na knížecí zahradě, kde je zakázáno cokoli trhat, spatří čtyřlístek. I když ví, že čtyřlístek roste v trávě, stejně se ostýchá jej utrhnout, při činu jí však vidí závistivá komorná a žaluje vrchnosti. Kněžna Márynku brání, ale když spatří zahradu, kde jsou vytrhány všechny květy, bez milosti Márynku propustí a odjíždí do města. Komorná odjíždí kočárem za kněžnou, ale Márynka po několika hodinách zahlédne zničený kočár, jak se vrací do zámku. V něm vezou mrtvou komornou, do které cestou uhodil blesk. Kněžna po příjezdu do města spatří květiny ve svém pokoji a dozví se, že manžel je pro ni natrhal, a Márynka se díky tomu vrací do služby.

Zde je jen jedno poslán: příkaz ať je jakkoli malicherný je příkaz a jeho porušení přináší trest, který může být neúměrný. „*Žalostí a hanbou sklíčená Márynka v dobrém svém svědomí a modlitbě útěchu hledajíc lála jetýlku, že jí místo štěstí, největší neštěstí způsobil, ale předce ho sobě schovati umínila, aby se vždy upamatovala, že i to největší štěstí okamžitě změně podrobena a že i nejmenší přestupek zlé následky za sebou vleče.*“³⁶ Tento výrok se nachází u konce povídky, kdy se zápletka začíná rozmotávat. Je zde explicitně vyjádřeno, že i malý prohřešek, si máme neustále připomínat.

Celá povídka je psána velmi přímočaře, že i méně pozorné čtenářky získají zásadní informace, právě tyto věty, které jakoby do příběhu nepatří (nejsou jeho nosnou částí), ale naopak se může zdát, že by se dalo navázat, alespoň minimální psychologické prokreslení postavy. Ale opět je to pouze vybídnutí ke správnému chování než jakýkoli náznak průniku umělecké stránky a vyhnutí se klasickému mentorování.

³⁵ RETTIGOVÁ 1864, 11.

³⁶ RETTIGOVÁ 1864, 17, 18.

„Vezměte si závistníci všichni příklad z této události, že Bůh od všelikého neštěstí a okladů nepřátelských své vyvolené divotvorně chrání a že často takový tajný nepřítel sám do té jámy padá, kterou bližnímu svému kopal, k jehož štěstí časem proti své vůli ještě přispěje, z čehož prozřetelnost božská věčně velebená budiž, že dobrým zlým v moc nejsou vydáni a řízení osudů lidských sama sobě zanechal.“³⁷ Poučení, jak je důležité vložit se do rukou Božích a důvěřovat Bohu, se začíná objevovat v povídkách postupně, ale všude jej vnímáme podprahově. Tato skutečnost je naprostá jasná, jelikož tehdejší společnost byla veskrze katolická. Vidíme zde Boha nemilosrdného, který přísně kárá a není vždy nakloněn odpouštět, ale zastane se svých věrných oveček, které nechybují. U Rettigové se dívka ve složitých situacích obrací k Bohu v modlitbách a hledá odpuštění, v tomto je rozdíl mezi dílem Josefy Pedálové a M.D.Rettigové. Pedálová má k Bohu vztah jako k milujícímu otci, který jí je vnitřní oporou a vnímá ho ve všech chvílích svého života.³⁸ Bezpochyby je víra dívek v povídkách Májové kvítí pravá, ale je naučená, je to tak jak má být, není tam žádný přesah a vnitřní prožívání. Je samozřejmé, že pro potřeby čtenářek není potřebný tento modernější přístup k víře a naopak by mohl být chápán jako nežádoucí, jelikož by mohl ohrožovat zavedené konvence. I když Rettigová zdůrazňuje vzdělání dívek, není to vzdělání v intelektuální oblasti, ale spíše v oblasti ručních prací a vychování, které se od ženy čekají, je tedy velmi nepravděpodobné, že by tehdejší dívka měla důvod pochybovat a promýšlet tak důležitou věc, jakou víra bezpochyby je.

3.4.3 Nevinnost vždy nad nepravostí vítězí

Skoro až hororový text, který je předposlední povídkou knihy, se nijak nevymyká svým přínosem, ale formou a vývojem příběhu. Nasetkáváme se tu s odvážnou Eliškou nebo pravdomluvnou Márynkou, hrdinka tohoto příběhu je prostá dívka zaměstnaná u paní Milínské. Povahové rysy jsou jasné, je to spolehlivá služebná, která své paní věrně slouží, Rettigová jí dokonce přiznává malou neřest a to marnivost. „*Na stolečku ležel diamantový prsten, který se vždy Veronice líbil a třebaže ona dívka mravná i nábožná, byla předce jen marnosti, pohlaví ženskému přirozené a konečně na prsten šoupla a postavíc se proti zrcadlu ručinkou točila a leskem prstenu drahého se bavila. „ Ach,“ vzdechla a polohlas pošeptala, “ k čemu příroda tak krásnou, sněhoběloučkou*

³⁷ RETTIGOVÁ 1864,19.

³⁸ MARIE ANTONIE 1825 - MARIE ANTONIE: Serafka. Praha 1825.

ručinku, a tak něžně pro diamantové prsteny jako schválně utvořené prstíčky dala, když mi nelze klenotu takových míti. “³⁹

Příběh je opět jasný, paní cestuje i svou schovankou/služebnou Veronikou z Pruska do Čech a ubytují se v hostinci. Zde v noci zabijí a okradou paní Milínskou a jediný, kdo byl přítomný v pokoji, byla Veronika. Po dlouhém výslechu jí na přimluvu syna zavražděné propustí. Po dvou letech odjíždí ke své příbuzné a setkává se s vrahy, kteří jsou opilí. Když jí poznají a pronesou větu, kterou říkala v noci při zkoušení prstenu, Veronika je okamžitě pozná a mladíci jsou zadrženi.

Zde můžeme vidět opět rovnici hříchu a trestu, ale mnohem větší důležitost má kritika mladých lidí, kteří si libují v alkoholu a nezávazném životu. To že Veronika propadne chvilkové marnivosti, kterou jí ale Rettigová dovoluje, hned druhý den nastane trest, její paní je zavražděna a ona sama je obviňována z jejího zavraždění a oloupení, a kdyby nezasáhl syn a nepřimluvil se za ni, byla by odsouzena. Můžeme namítnout, že zde žádná rovnost mezi tak malým prohřeškem a tak vysokým trestem není, a že je to jen logické vplynutí příběhu.

„...Hned u vedlejšího stolku seděli dva mladíci při pěníím se šampaňském vínu, z nichž hned každý poznal, že k druhu opovržené zhejralosti odevzdaných mladíků náleží. Ti Veronice dlouhou chvíli opovážlivě do očí hleděli, až ji to mrzelo a ona se napolo obrátila.“⁴⁰ Autorka už ve svém mládí pohrdala, rozmařilým životem své sestřenice a jejich nápadníků, i to mohl být důvod k vyhocení tohoto názoru, ale zamyslíme-li se nad konceptem celé knihy, zjistíme, že spíše jen poskytuje dobrý prostor pro kritiku a ještě lepší prostor pro poučení, který je navíc umocněný brutalitou.

To, že hlavním tématem není dívčín prohřešek a že Veronika je jen jednou z hlavních postav a ještě tou méně důležitou, nám prozrazuje poslední věta: „*Tak prolitá krev vždy vraha stíhá a jej dřív neb později mnohokráte divotvorným způsobem, předce v spravedlnosti v ruce uvede, a proto by každý, prý než se zlého činu dopustí, následek rozvážiti měl a vzpamatovat by se a včas na cestu tu, po které jediné pravé blaženosti dosáhnouti možná vrátil.*“⁴¹ Proč ale Rettigová poučuje o špatnosti vraždy, když je to nanejvýš jasné i venkovskému děvčeti? O vraždu se jedná jen v tomto vyprávění, ale důležitá je druhá část věty, „... a proto by každý, prý než se zlého činu dopustí, následek rozvážiti měl a vzpamatovat by se a včas na cestu tu, po které jediné pravé blaženosti

³⁹ RETTIGOVÁ 1864, 21- 22.

⁴⁰ RETTIGOVÁ 1864, 24.

⁴¹ RETTIGOVÁ 1864, 26.

dosáhnouti možná vrátil... “vybízí dívky, aby si vše dobře promyslely a zvážily důsledky svých činů a právě nezodpovědné chování často vede ke špatným rozhodnutím. S tímto tématem se setkáváme i v Arnoštovi a Bělince, kde první nezodpovědný krůček je základem pro tři nešťastné životy.

3.4.4. Když ouzkost největší, tu pomoc Boží nejbliže

Závěrečná povídka se již netýká poučení, jak správně vykonávat povolání služebné, proč být hrdá na svou práci a že jen jediný krůček ze správné cesty může mít nedozírné následky. Jde o příběh chudé dívky, která v brzkém věku osiří. Před smrtí ji matka klade na srdce, ať vždy věří v Boha, že když je úzkost největší, pomoc Boží je nejbliže a ať je jeho rozhodnutí jakékoli, je vždy správné. Márynka vyrůstá u svého strýce, který se nijak nevěnuje její výchově a ona jen díky své pečlivosti se dál vzdělává v tom, co ji matka učila. Po nějakém čase se do vsi vrací její přítel z dětství a oba se do sebe zamilují. Jednoho dne jde Márynka pro vodu a omylem zakopne a spadne do studny, Josífek ji zachrání a poté si ji vezme za ženu. V největším strachu si Márynka vzpomene na větu, kterou ji matka kladla na srdce.

Nemá smysl se tu dlouze rozepisovat o tom, co měla tato povídka přinést mladým dívkám. Je tu jakýsi závěr, žádná rovnice hříchu a trestu, kde se sama Rettigová zmiňuje o cestách Božích, které jsou nevyzpytatelné. „*Cesty boží ale nevyzkoumal ještě žádný smrtečník. Nelíbilo se tedy Bohu vyslyšet modlitbu nevinného dítěte a Márynka matku upřímnou k hrobu doprovodila.*“⁴² Je zde tedy role náhody, a je na Bohu jestli budou naše prosby vyslyšeny nebo zamítnuty, ale jak se zde dovídáme, pokud jsme žili ctnostný život, je vše, co se nám děje vůle Boží a ta nikdy není špatná, i když se stane něco, co nás uvrhne do hlubokého smutku.

3. 5. Pár slov na závěr o povídkách M. D. Rettigové

V povídkách M. D. Rettigové nenajdeme žádný třetí rozměr, žádné pohroužení do sebe, do citů postav či prostor pro naši fantazii, ale popravdě ho tam ani nečekáme. Povídky přesně plní účel, jaký mají. Jsou psány proto, aby zábavně poučily dívky z chudších vrstev. Přílišná intelektuální náročnost by byla ke škodě a povídky by se setkávaly s nepochopením a neplnily by svůj účel. Rettigová si na sebe vzala roli vychovatelky mladých dívek, kterým poskytovala vzdělání, které pro ně bylo potřebné,

⁴² RETTIGOVÁ 1864,28.

nejen v tom jak být dobrou manželkou, ale pomáhala jim rozvrhnout si čas, tak aby jim zbyl nějaký pro sebe.

I když je dnes pro nás její tvorba úsměvná a mnoho dnešních žen se cítí dotčeno, že by měly plnit pouze roli ochránitelky krbu, není toto rozhořčení na místě. Právě prostor, který poskytuje ženám, pokládá základ ženské emancipaci a dokáže to udělat nenásilnou a přirozenou cestou. V první polovině 19. století měl hlavní slovo v rodině muž, který prezentoval rodinu navenek, ale pokud jeho manželka byla, alespoň trochu vzdělaná, mohla jeho názory velmi šikovně manipulovat, vždyť i Guy de Maupassant tvrdí, že ne muži, ale jejich ženy jsou ti, kteří rozhodují o důležitých věcech⁴³. Rettigová však dává spíše přednost ženě jako opoře, pečovatelce a hospodyně vytvářející pocit bezpečí a harmonie, ženě, která svou ctností dokáže strhnout okolí a proto by měla být obdivována.

4. Marie Antonie

Jméno Marie Antonie si vzala Josefa Pedálová až ve 22 letech při vstupu do kláštera Alžbětinek v Praze Na Slupi, kdy přijala jméno Marie Antonie a pod tímto jménem také vychází její knihy, někdy se ještě podepisovala jako Dobrovlastka.

Celé 20. století nepřeje katolickým autorům, i když první republika byla demokratická, katoličtí autoři na ni vzpomínají velmi nelibě, například představitel katolické moderny Jakub Deml se nedokázal ztotožnit s Masarykovým racionalismem jeho přístupem k církvi a náboženství. Po roce 1948 se nemohla vydávat žádná literatura s náboženským námětem, proto autorka, která byla hojně čtena v 19. století, nepřežila století 20.

Jako jeden z mála se o Marii Antonii zmiňuje Tomáš Josef Jiroušek, který napsal několik článků do časopisu *Vlast*⁴⁴. Nepopisuje však její život, ale její tvorbu, a dokonce srovnává její básně s nejznámějším dílem Karla Hynka Máchy *Máj*, zpěv slepé Gabriely z knihy *Keř rozmarýnový, ze stínu do veřejné zahrady přesazen*, je podle Jirouška klenot českého básnictví:

*„Mne obkličuje temná noc,
mé oko rouška pokrývá;
oblohy pohled přívětivý*

⁴³ MAUPASSANT 2011-Guy de MAUPASSANT: Miláček. Praha 2011.

⁴⁴ JIROUŠEK 1910/11-1911/12- Tomáš Josef JIROUŠEK. In: *Vlast*: časopis pro poučení a zábavu XXVII-XXVIII.

se darmo na mne usmívá.

*Radostné slunce a hvězdy tam
pro mne nesvítí více;
pro mne nepěstuje zahrada
ni louka kvítků tisíce.*

*Když lůno máje se rozvine,
měníc květnice v ráje,
mně divy vznešené přírody
jsou jen co smutné háje.*

*Když se stavívají oltáře
na den Božího Těla,
Nelami je kvítím zdobiti
tak, jak bych ráda chtěla.*

*I lidská spanilá podoba,
obraz Božských milostí,
ve mne jen smutně rozvažuje
pramen nových žalostí.*

*Mne obkličuje temná noc,
mé oko rouško zakrývá
a přec mou duši nebeský hlas,
kdy truchlím, mocně zahřívá:*

*„ Utiš se, utiš dcero má,
tam vzejde tobě zoře,
a v radosti se promění
tvé trápení a hoře,*

*Kde věčně blahý máj rozkvítá,
kde pramen teče slasti,*

*tam tobě nové jitro vzejde,
tam v nebešťanů vlasti.*

*Pročež utiš se dcero má,
tam Boha v plné záři,
když smrt s tvých očí závoj strhne,
od tváře spatříš k tváři.*

*Tento zpěv slepé Gabriely, tato perla českého veršovníctví v době buditelské nejvzácnější, pojišťuje Marii Antonii přední místo mezi básníky zvučných jmen, jakými se honosili: Fr. Lad. Čelakovský a Vlastimil Kamaryt. Necht' vezme kdo do rukou poetická díla buditelů národa našeho do roku 1830, tedy před 80 lety, a dá mě za pravdu. Po těchto básnících přichází teprve Karel Hynek Mácha.*⁴⁵

Podobnost s Máchou nalezneme v tématu, kdy Vilém vede dlouhý monolog ve vězení, ale srovnání, či vyzvednutí Josefy Pedálové nad K. H. Máchu je přece jen trochu přehnané. Marie Antonie byla řádová sestra, to vysvětluje naději v jejím díle, kdežto Mácha má tíživou prázdnotu, kterou jen málokterý tehdejší čtenář bral jako něco přínosného.

*„Temnější noc! - - - Zde v nočním klín
ba lůny zář, ba hvězdný kmit
se vloudí - - tam – jen pustý stín,
tam žádný – žádný – žádný svit,
pouhá jen tma přebývá.
Tam všechno jedno, žádný díl –
vše bez konce – tam není chvíl,
nemine noc, nevstane den,
tam času neubývá. –
Tam žádný – žádný – žádný cíl –
bez konce dál – bez konce jen
se na mne věčnost dívá.*

⁴⁵JIROUŠEK 1911 - Tomáš Josef JIROUŠEK: Marie Antonie, její život a literární tvorba. In: Vlast':časopis pro pučení a zábavu XXVII, 1911, 1010-1011.

*Tam prázdno pouhé – nade mnou,
a kolem mne i pode mnou
pouhé tam prázdno zívá.*“⁴⁶

Pokud jde o život Josefy Pedálové, víme, že byla v kontaktu s Františkem Ladislavem Čelakovským⁴⁷ a Josefem Vlastimilem Kamarýtem⁴⁸, kteří jí uznávali jako autorku i vlastenku. Její životopis můžeme sestavit z autobiografického díla *Serafka*, zde popisuje své city k mužům, vztahy v rodině a k Bohu. V jejích prózách můžeme cítit větší procítěnost a větší psychologické prokreslení postav, i když jsou také jen černé nebo bílé, než u Rettigové. Pedálová dává postavám čas růst a sleduje vývoj jejich postojů, nikoho neodsuzuje a nemá ani tendence prvoplánově vytvářet kladné a záporné postavy⁴⁹, jejím hlavním posláním dívkám je bezmezná víra v Boha, ale ne v Boha strašlivého, ale naopak dodávajícího sílu překonat všechny problémy. Tento vztah k Bohu získala od své tety Anežky, která malou Josefu dva roky učila všemu potřebnému. „...*Nejraději povídávala jí o převeliké lásce Boží k lidem, jaký to dobrý otec a nejlaskavější přítel dík nevinných jest. Aniž chtěla tomu Anežka, aby Serafka přílišně Boha se bála, jak to obyčej bývá mnohých rodičů a dozorců, že dítky své jen Boha znát učí v hřmění, hromobití, v blesku, a v hrozném povětří a tím samým je učí býti bojácnými, z čehož pochází, že ubožátka neznají Boha býti laskavého, ale domnívají se jej báti toliko hrozného a přísného, tudy co divu, že málo ho milují a mnoho se obávají.*“⁵⁰

4.1. Serafka

„Knižka Serafka na svoji dobu, kdy napsána a vydána byla, jest po mém úsudku dílo mistrovské: podobá se novele, podobá se životopisu a dějem podobá se románu. Jaký tedy div, že krátce po sobě vyšla ve dvou vydáních, po první r.1826 a po druhé r. 1832. Na tehdejší dobu nemáme v literatuře krásnějšího, poutavějšího, zajímavějšího a umělečtějšího spisku pro lid. Spisek Serafka může se směle řaditi k Máji Karla Hynka

⁴⁶ MÁCHA 1942 - Karel Hynek MÁCHA: Karel Hynek Mácha-výbor z díla. Praha 1942, 297.

⁴⁷ Fr.L.Čelakovský (1799-1852), český básník, překladatel a kritik.

⁴⁸ Jos.V.Kamatýt (1797-1833), český básník.

⁴⁹ týká se hlavně díla *Serafka*.

⁵⁰ MARIE ANTONIE 1825 - MARIE ANTONIE: *Serafka*. Praha 825,9.

Máchy z roku 1836, který vyniká uměleckými verši; obsahem však troufám si říci, Serafka, která je básní v prose a o deset let starší Máje, předčí daleko Máchův Máj.“⁵¹

Jak již bylo zmíněno, jde o dílo čistě autobiografické, proto pokud se chceme dozvědět více o jejím životě, je velmi přínosné. Popisuje v něm vztahy k chlapcům a mužům, ale i její touhu po vstupu do kláštera, již od dětství. Neustálé odmítání od představených nebere Serafka (Josefa Pedálová) jako odmítnutí, jen jako potřebu prožití dalších událostí mimo zdi kláštera.

Příběh se odehrává od dětství Serafky, kdy je premiantkou třídy ještě společně se svým spolužákem Viktorýnem. Rodiče a učitelé jim prorokují šťastný společný život, ale jejich cesty se rozejdou. Před odchodem Viktorýna do učení si navzájem svěří své přání, Serafka by chtěla do kláštera a on by chtěl mít vlastní farnost.

Dívka prožívá šťastný život obklopena milujícími rodiči, milovaným bratrem, a na nezájem mladíků si nemůže stěžovat. Ti se chodí dvořit, ale žádný z nich není dostatečně ctnostný a žijící životem jako Serafka. Mezi odmítnutými je i rozhořelý mladík ze sousedství Stanislav, který odmítnutí bere velmi nelibě

První milostné vzplanutí prožívá Serafka s Bohumírem, který ji, ale opustí a slíbí za rok návrat a svatbu. Dívka čeká, ale Bohumír se vrátí už ženatý, jí to ovšem nezlomí, děkuje Bohu, že on je šťastný a plně se oddává do rukou Božích.

Po několika letech se setkává se svým dávným přítelem z dětství Viktorýnem a zdá se, že prorokování učitelů se vyplní a mladí lidé se mají opravdu brát, ale stane se velká změna v mladíkově chování, které vede Serafku k tomu, že nelituje, protože se jí začne vyhýbat a začne se dvořit jejich služebné. Ani teď není dívka zlomena a prosí Boha o odpuštění pro všechny, kteří se chovají špatně a přeje jim naleznutí správné cesty.

Po tomto milostném zklamání, jí kněz z nedalekého kostela oznámí, že v klášteře, kam toužila vstoupit, se uvolnilo místo a je očekávána. Pro rodinu je to šok, i přesto, že jsou zbožní, zpočátku se nedokážou smířit se ztrátou dcery, ale když vidí, že ona je skutečně šťastná, rádi ji požehnají.

Viktorýn, který si uvědomí chybu svého chování se Serafce omlouvá a ona mu odpouští, nakonec i jemu se vyplní dětské přání a stane se knězem.

Celá tato kniha je autobiografická, můžeme si tedy udělat obrázek o cestě Josefy Pedálové k Marii Antonii a o peripetích, které ji potkaly. Rozdíl mezi autorkami Rettigovou a Pedálovou je vidět nejen v přístupu psaní, ale i v obsahu. Zatímco

⁵¹ JIROUŠEK 1912 - Tomáš Josef JIROUŠEK: Marie Antonie jako spisovatelka a básnířka. Vlast': časopis pro poučení a zábavu XXVIII, 1912, 879.

Rettigová se zaměřuje na radu dívkám a nijak to neskrývá, Pedálová se snaží dívky poučit vlastním životem a jít jim příkladem. Také vyzdvihuje ctnost a dává důraz na zbožnost, ale na zbožnost mnohem promyšlenější. Nabádá dívky, aby se plně a důvěrou svěřili do rukou Božích, protože On je jediný, který ví, co je správné. Nevidíme zde rovnici viny a trestu, jako u Rettigové, jde právě o nápravu druhého díky vlastní vůli a schopnosti odpouštět.

Dívkám dává jasnou zprávu, říká, že zvládnou plně odpustit a žít podle Boží vůle, vše, co se jim stane, bude správné, i když zprvu se to může zdát jako nepřekonatelná bolest. Vždyť vychutnat si opravdové štěstí si můžeme jen, pokud poznáme i trápení.

Postavu zbožného otce, který svou dceru velmi miluje, popisuje ve svých prózách velmi často. Zde se dočítáme, že Serafka musela rodiče uklidňovat, že odchodem do kláštera se jí splní sen a jim trvá nějakou dobu, než s touto skutečností smíří. Rodiče si pro svou, prvorozenou dceru, představovali klasický rodinný život a odchodem do kláštera, jim jejich představy úplně narušila. Vidíme, že Serafka, jako postava a Josefa Pedálová, jako autorka, dává postavám již zmiňovaný čas na rozvážení postoje k situaci.

Rozdíl mezi mentorským přístupem Rettigové je zde spíše důraz na inspiraci a morální apel není prvoplánově přítomný, ale je zde vše zanecháno na svobodné vůli. Čtenářkám dává nahlédnout do situací a jejich vyústění. Například Viktorýn se spřátelí se Stanislavem a ten ho ponouká, proti ctnostné Serafce, když na to Viktorýn přistoupí, je zde vidět proměna jeho doposud příkladné povahy. Sám je později dojat s jakou vlídností se k němu dívka zachová a změní svůj pohled. Pedálová před nás staví silnou postavu jakousi "spasitelku", která pomáhá lidem v okolí svým příkladem a to je to, co by si měla každá čtenářka vzít z její Serafky, to že vše může změnit, pokud se plně spolehne na Boha a bude pomáhat okolí svým dobrým příkladem.

4.2. Myrhový věneček

Celestýnce v dětství zemře a matka a na vychování si ji převezme její sestra, která se nastěhuje k nim do domu, který původně patřil právě její matce. Jelikož její teta je velmi závistivá a zlá, nesnese oblíbenost své neteře u sousedů a přidává jí ještě více práce. Její otec pracuje v místní škole a nevidí jak, se k ní zle chová a jeho dcera mu nikdy nic neprozradí, naopak se Tety ještě zastane.

Po skončení školy, přemluví Celestýnka svého otce, aby jí vzal na putování po svatých místech, kde hraje na mších, a na návštěvu k jejím prarodičům. Otec svolí a

vypraví se na horské poutní místo, kde se dívka poprvé setká s chlapcem, který je slepý velmi urputně se modlí. Dívky se jeho neštěstí velmi dotkne, a celou mši svatou myslí na tohoto hochu a vzpomínky na něj se obdivují celý příběh. „ *Otec i Celestýnka v obdivu stáli jako zkamenělý, nejvíce však na srdce Celestýnčino oučinkoval nábožný tento výjev, a poněvadž chrám na vysokém stál vrchu, tedy první slunečná záře s věží kostelních obličej mládenečka tak osvěcovala, že se zdál jako anděl seslaný z krásnějšího světa. Celestýnka s pohnutím jej pozorujíc, najednou sobě bolestně vzdechla, a polohlas pravila: „ Otče! Popatřete pak, on jest slepý!*“⁵²

Po mši jsou pozváni na děkanství na slavnostní oběd, kde se dozvídají smutný příběh místní kněžny, jak jedoucí za svým manželem porodila v lese holčičku, ale náhle je přepadli loupežníci a všichni se dali na útěk. Ve spěchu však zapomněli na dítě a už ho nenašly.

Po návratu domů se otec rozstoná, po jeho dlouhé nemoci, přijíždí pěstounčin bratr a i s Celestýnkou jsou vykázáni z domu. Jelikož nemají kam, jít, rozhodne otec, že se vrátí k jeho rodičům do malé chaloupky hluboko v lesích. U rodičů jsou velmi dobře přijati a žijí zde spokojený život. „ *Pospolitá jednota v této rodině podobala se spolku svatých duší, kde všichni jednoho srdce a jednoho smyslu jsou.*“⁵³

Jednoho dne nalezne Celestýnka v lese zraněného muže, kterému zachrání život, když se k němu vrací s vodou, nikdo nenalezne, jen v listí najde šátek a prsten. Od této chvíle se v jejích vzpomínkách střídají dva obrazy, první je slepý šlechtický chlapec a druhý zraněný mladík ve skalách.

Po několika letech k nim do chaloupky přijde starý muž. Řekne jim, že je loupežník a poprvé ve svém životě chce udělat dobrý skutek. Varuje rodinu před útokem loupežné bandy, protože její náčelník si „vyhlídl Celestýnku“. Otec okamžitě posílá dceru do vesnice k panu faráři, který jim již v minulosti nabízel pomoc. Požádal místní kněžnu, která měla jen syny, aby ji vzala k sobě na vychování. Kněžna přijímá, protože potom, co sama přišla o dceru, rozhodla se pomáhat sirotkům.

Celestýnka se stane okamžitě kněžninou oblíbenkyní a v její společnosti tráví veškerý čas. To se samozřejmě nelíbí místnímu služebnictvu, a když j i místodržící, který se snaží svést Celestýnku několikrát odmítnut, začnou o ní šířit klepy. Dívka se rozhodne uprchnout, ale při útěku je zadržena správcem, který u ní najde prsten a zlatou minci (minci získala od slepého chlapce a prsten od zraněného mladíky) a jelikož jeho

⁵² MARIE ANTONIE 1828 - MARIE ANTONIE: Myrhový věneček. Praha 1828, 38.

⁵³ MARIE ANTONIE 1828, 76.

ješitnost je zraněna dá ji zatknout. Po návratu celé knížecí rodiny, je na přimluvu kněžny propuštěna bez trestu.

Až po nějaké době se smutná kněžna podívá na “ukradené“ předměty a zjistí, že to jsou věci, které darovala svému synu Ladislavovi, který již není slepý a zázrak připisuje i nábožnému zpěvu dívky a celá rodina se rozhodne Celestýnku vyhledat.

Celestýnku najdou v chaloupce v lese, nabídnou celé rodině, aby se s nimi odstěhovali do sídelního města do jejich domu, a chtějí s ní oženit syna Ladislava. Ti dva k sobě chovají od první setkání zvláštní vztah. Prarodiče a otec rychle nakládají věci do kočáru a mezi všemi zavazadly je rozbitá truhla. Kněžna donutí starého uhlíře ji otevřít a zjistí, že tam jsou věci, do kterých jako novorozeně byla zabalena její dcera. Uhlíř vypráví příběh, jak našel nemluvně v lese a vzal ho sebou do chalupy, kde synova žena porodila mrtvé dítě, a protože nevěděli, co s novorozencem, děti vyměnily. Kněžna se tedy dovídá, že Celestýnka je její dcera, Ladislav si vezme dceru vévody Blanku, kterou již dlouhou dobu miluje a Celestýnka se provdá za bratra Blanky.

Pedálová zde opět pracuje s osudovostí a plnou vírou v Boha. Celestýnka, která udivovali svou povahou a ctností sousedy v její rodném městě a později na knížecím dvoře, slouží opět jako vzor pro své okolí, který pokud chce, se může jejím životem inspirovat. Její zlá teta se dokonce rozhodne změnit, ale jelikož její povaha a naučený a naučený stereotyp chování je silnější než ona, nedokáže ho překonat. *„Nějaký čas se jí lépe vedlo; tetinka byla k ní laskavější, ano i v jednání s jinými lidmi vlídnější i srdečnější; však netrvalo to dlouho, neboť náruživosti zlé, již hluboce v srdci vkořeněné, obyčejně z těžka v stáří k vypuzení bývají, ...“*⁵⁴

V Serafice jsme se setkávali s postavami, které nebyly jen černé a bílé⁵⁵, ale Serafka je svým chováním dokázala překvapit a ovlivnit. V této povídce jsou jasně dané role postav, je tu jasný boj dobra se zlem. Zla je tu sice méně, ale je stejně výrazné, a pokud se mu člověk nepostaví svou povahou, příkladem, přistupuje na jeho hru.

Pasivita postav je velmi nereálná, opět se dostává k tomu, že hlavní hrdinka měla být vzorem dokonalosti, kterému se člověk může přiblížit, ale nikoli stát. Celestýnka přijímá všechny ukládky s “s úsměvem na rtech“ a otec jí ještě nabádá, aby se nikdy na nikoho nehněvala. Rozpor mezitím, že člověk má být pasivní a ničeho nečekat, protože o všem rozhoduje Bůh je pro dnešní společnost velmi pobuřující, ale tehdy dívka, která se chtěla prosadit byla naopak odsuzována. Naprostá podřízenost Bohu, kdy Bůh je tedy

⁵⁴ MARIE ANTONIE 1828, 21

⁵⁵ Bohumír, Viktorýn

“otcem starajícím se o své děti“ je u Pedálové mnohem více vidět, z prostého důvodu, byla řádovou sestrou, pro ni existoval pouze tento pohled na svět. Rettigová ač nemá takový sloh, je zaměřená na praktický život.

I když je v tomto příběhu krásně vyličen vztah otce k dceři, není to téma, které by mělo dívky ať násilnou či nenásilnou formou nějak morálně poučovat. Jediné, co si dívky odnesou z celého příběhu je: nespoléhat se na člověka, ale na Boha. Pokud se na něj spolehne, vše dopadne jak má a bude potkávat, jen dobré lidi a všemu zlému unikne. Celestýnka byla za svůj příkladný život a pevnou víru odměněna oblibou u všech, se kterými se setkala a v neposlední řadě i sňatkem s bohatým mužem, ale důležité je, že přesto pro ni peníze nic neznamenají.

Závěr

V knihách obou autorek je cítit verva, se kterou se pustily do své práce. Každá je jiná, ale jejich vztah k dívkám a zájem o jejich život je u obou stejný. Knihy nejsou psány k chladnému poučení, ale naopak, je z toho cítit mateřská láska.

Magdalena Dobromila Rettigová se zabývá praktickou stránkou života, kde zohledňuje milostné vztahy, postavení vůči vrchnosti a zaměstnavateli, i otázku víry. V povídkách cítíme, že k dívkám přistupuje mateřsky, i když je přísná a nesmlouvavá. Její rovnice mezi hříchem a trestem je neúprosně daná, trest je přehnaný, ale je to jen pro vyhocení situace, pro ukázkou, co by mohlo následovat. Rettigová před nás staví hrdinky z “masa a kostí“. Podle dnešních měřítek, jsou dívky nevinné a jejich prohřešky nicotné, ale pokud by autorka, povolila postavám jen malinké zakolísání, mohly by její čtenářky udělat mnohem větší, protože nikdo nejsme bezchybní a nedokážeme se chovat vždy předepsaným způsobem.

Josefa Pedálová (Marie Antonie) je řádovou sestrou a katolická orientace nás tedy nepřekvapí. Není tak čitelná jako výše zmíněná autorka. Její hlavní hrdinky působí nepřírodným dojmem, na hlavní postavě se snaží ukázat nejdůležitější vlastnost, což je zbožnost, ale celek působí nereálně. Jak v díle *Serafka* či *Myrhový věneček* je nám předkládán ideál pravé křesťanské lásky a ani jedna z hlavních hrdinek, v sobě nemá pocit křivdy, i když neprožívala zrovna šťastné období.

Jestliže Rettigová je praktická žena dívající se na život z pohledu, manželky a matky, která si prožila klasické mládí a doslova se musela prát o šťastné manželství, tak Pedálová je jako z jiného světa. Otevírá čtenářkám prostor za prostorem, nepopisuje jen přírodu, ale skoro v každé větě je odkaz na Boha. Otázkou je zda, pro výchovnou literaturu, která by měla skloubit jak uměleckou stránku, tak příběh a obrazy, není přílišná odtrženost od reality spíše na škodu. Rettigová sází na úderné krátké příběhy nebo na rychle zvraty v hlavní dějové linii, které udržují neustálou pozornost, Pedálová naopak má pasáže, kde je popis krajiny, nebo dlouhé rozhovory, či zpěvy, které zpomalují spád příběhu.

Jejich díla nikdy nedosáhla ohlasu jako díla jiných obrozeneckých autorů. Je to tím, že literatura s výchovnými prvky, nebyla pokládána za důležitou, protože se nezajímala o národ, vlastenectví, ale přímo o konkrétní osoby. Autorky hned v podtitulech knih zmiňují, komu je kniha určena a rozhodně si nedělají ambice na vytvoření zásadního

díla české literatury. Cítí nutnost sdělovat dívkám, jak se zachovat v určitých situacích, protože vědí, že ne každé se dostane stejného vychování.

To, že kromě jedné knihy Magdaleny Dobromily Rettigové upadly všechny v zapomnění, svědčí i to, že nebyly během 20 století znovu vydávány. Josefa Pedálová zmizela z paměti lidí, jelikož nebylo žádoucí připomínat autorku, tak silného katolické ražení. Společnost se dál rozvíjela a ztratila zájem o literaturu pro dívky, která je měla formovat, jelikož morální a společenské požadavky těchto autorek už nebyly aktuální.

Jejich neaktuálnost pro 20. století neznamena naprosté odmítnutí, i když společenské normy se změnily. Povídky obou autorek s sebou nesou jakousi esenci čistoty, o kterou by měl člověk bojovat, ne kvůli ostatním, ale kvůli svému svědomí.

Seznam literatury

- BILIÁNOVÁ 1921 – Popelka BILIÁNOVÁ: Marie Antonie Pedálová, jeptiška a spisovatelka česká. In: Ženské listy 1921
- ESTETIKA XXXIII 1996–ESTETIKA XXXIII, 1996, č. 3/4 - monotematické dvojčíslo: literatura 1. poloviny 19. století, biedermeier, preromantismus, sentimentalismus.
- JIROUŠEK 1910/11 – JIROUŠEK, T. J. Marie Antonie, její život a literární tvorba. In: Vlast 27, 1910/11
- JIROUŠEK 1911/12 – JIROUŠEK, J. T.: Marie Antonie jako spisovatelka a básnička, Vlast 28, 1911/12
- JOHANIDES 1995 – Josef JOHANIDES: Magdalena Dobromila Rettigová. Rychnov nad Kněžnou 1995
- KAPUSTA 1881 – Jan KAPUSTA: Hudební svět rodiny Rettigů, in: Hudební věda XVIII, 1881, č. 2.
- KUSÁKOVÁ 2000 – Lenka KUSÁKOVÁ: Povídka M. D. Rettigové Arnošt a Bělínka a Karamzinova Ubohá Líza: K počátkům české sentimentální prózy. In: Česká literatura XLVIII, Praha 2000
- KUSÁKOVÁ 2003 – Lenka KUSÁKOVÁ: Zábavné povídky raného obrození 1. Praha 2003
- LEHÁR / STICH 2013 - LEHÁR / STICH: Dějiny české literatury od počátku k dnešku, Praha 2013
- LENDEROVÁ/JIRÁNEK/MACKOVÁ 2011 – LENDEROVÁ, Milena/ JIRÁNEK, Tomáš/ MACKOVÁ Marie: Z dějin české každodennosti, Praha 2011
- LORENZOVÁ/PETRASOVÁ 1999 – Helena LORENZOVA/Tat'ána PETRASOVÁ (eds.): Salony v české kultuře 19. století, sb. 18. ročníku symposia k problematice 19. století. Praha 1999
- LORENZOVÁ/PETRASOVÁ 2004 – Helena LORENZOVA/Tat'ána PETRASOVÁ: Biedermeier v českých zemích, sb. 23. ročníku symposia k problematice 19. století. Praha 2004
- MARIE ANTONIE 1825 - Marie ANTONIE: Serafka. Praha 1825
- MARIE ANTONIE 1828 - Marie ANTONIE: Myrhový věneček. Praha 1828, 38
- PETRBOK 1997 – Václav PETRBOK (ed.): Východočeské Athény a Josef Liboslav Ziegler, sb. ze symposia. Boskovice 1997
- PŠEDINOVÁ 1995 – Ilona PŠEDINOVÁ: Josefa Pedálová (1780-1831). Soupis osobního fondu. Praha 1995.

- REICHRTOVÁ 1989 – Noemi REICHRTOVÁ: Arnošt a Bělínka M.D.Rettigové, in: Jaroslavu Kolárovi k šedesátým narozeninám, strojopis. Praha 1989, s. 75-80 (přístupno v UČL AV ČR, sign. Bibl 1/177)
- RETTIGOVÁ 1863 – MAGDALENA DOBROMILA RETTIGOVÁ: ARNOŠT A BĚLÍNKA. PRAHA 1863
- RETTIGOVÁ 1864 - Magdalena Dobromila RETTIGOVÁ: Kvítí májové, Prsten. Litomyšl 1864
- TYDLITÁT 1996 – Jan TYDLITÁT (ed.): Magdalena Dobromila Rettigová. Sborník příspěvků z odborného semináře. Rychnov nad Kněžnou 1996
- VLAŠÍN a kol. 1983 – Štěpán VLAŠÍN: Slovník literárních směrů a skupin. Praha 1983
- WÜNSCHOVÁ 1986 – Felicitas WÜNSCHOVÁ (=Alexandr Stich): Spisovatelka a kuchařka, in: Rettigová, M. D.: Domácí kuchařka. Praha: Odeon 1986